

EL ROL DE LA UNIVERSITAT ENVERS ELS OBJECTIUS DE DESENVOLUPAMENT SOTENIBLE

Organitzat per FAS i ACUP. 11 de juliol 2016. Recinte Modernista de l'Hospital de Sant Pau. Barcelona

Taula Rodona: Conceptes i iniciatives Internacionals d'educació transformadora i la seva aplicabilitat a Catalunya

Anna Maria Geli de Ciurana. Universitat de Girona

1. El context: les estructures universitàries per a la sostenibilitat

El viatge de la UdG cap a la sostenibilitat va començar amb la creació de la universitat, l'any 1992, per acord del Parlament de Catalunya. Aquest any 92, el món estava pendent de la Cimera de Rio, que va reunir representants de 103 països per impulsar el concepte de desenvolupament sostenible. La Cimera, convocada per Nacions Unides, en la que tantes esperances s'havien posat, tenia l'objectiu d'aconseguir el compromís dels governs, de les organitzacions i de les persones per avançar cap a un món més sostenible. La UdG va recollir en els seus estatuts aquestes expectatives i va començar el seu desplegament creant estructures innovadores per donar suport al procés global de treballar per la sostenibilitat del planeta.

Es va començar creant l'**institut de Medi Ambient** (1998), que aplega grups de recerca de diferents disciplines, com a primer pas cap el treball ambiental interdisciplinari. Aquest institut treballa directament amb la **Oficina Verda** (2000), òrgan gestor, encarregat del desplegar el **Pla d'Ambientalització** de la Universitat de Girona, aprovat per Consell de Govern l'any 2002. Aquest pla contempla 6 grans eixos: mobilitat, residus, edificis i campus, organització i gestió, ambientalització curricular i sensibilització.

Al mateix temps, es va posar en marxa la **Oficina de Cooperació pel Desenvolupament**, amb l'objectiu de col·laborar amb les persones i àmbits que necessiten suport social i contribuir a fer un país més solidari i equitatiu. Per això, treballa en col·laboració amb les ONG's que despleguen la seva activitat en el territori i també amb les entitats que treballen en altres països amb necessitats socials i humanitàries.

Aquestes dues línies de treball, ambiental i social, paral·leles al llarg del temps, conflueixen actualment en els 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible que Nacions Unides es proposa assolir per l'any 2030.

En paral·lel a les estructures, es van crear grups de recerca, orientats específicament a la investigació sobre diferents àmbits del desenvolupament sostenible. A les universitats

catalanes i espanyoles nombrosos investigadors estudien i busquen respostes per millorar els aspectes tecnològics, científics, socials, educatius, humanistes i de salut que generen les problemàtiques socials i ambientals. Entre les diferents línies de recerca, podem destacar l'àmbit de la formació universitària en sostenibilitat, com un element de gran impacte en el desenvolupament professional dels titulats universitaris

2. La recerca educativa en sostenibilitat curricular dels estudis universitaris

A la UdG, el **Grup de Recerca en Educació Científica i Ambiental (GRECA, 1996)**, en el que treballem una quinzena de persones, es un grup de recerca reconegut per la Generalitat de Catalunya que ha desenvolupat diferents projectes finançats, dirigits a impulsar la formació dels titulats universitaris en sostenibilitat i, especialment la formació dels futurs professors d'educació infantil, primària, secundària i universitat.

L'any 2000 vam liderar una xarxa d'11 universitats europees i llatino-americanes per desenvolupar un projecte europeu Alfa: *Ambientalització Curricular dels Estudis Superiors (ACES)*. La xarxa ACES va reunir investigadors 7 països, amb experiència i sensibilitat pel tema ambiental i va sumar les excel·lents habilitats d'un equip de persones que varen fer un treball rigorós i creatiu. Els membres de la xarxa procedien de quatre àmbits de coneixement (tecnologia, ciències experimentals, ciències socials i humanitats)

El model d'ambientalització curricular, dissenyat l'ant 2001 per la xarxa ACES va definir 10 característiques que permeten identificar el grau d'ambientalització d'un estudi universitari. En el marc del projecte ACES, vàrem validar el model aplicant-lo al diagnòstic de titulacions de les 11 universitats de diferents àmbits de coneixement. Els resultats varen servir per orientar accions de millora i avançar cap a la innovació docent dels estudis universitaris basada en les característiques del model ACES de sostenibilitat curricular.

Les característiques que proposa el model ACES es sintetitzen en: orientar la formació universitària cap el compromís per canviar les relacions entre el Nord i ell Sud, treballar amb flexibilitat i permeabilitat disciplinar els aspectes cognitius, afectius, ètics i estètics i deixar espais per la reflexió i la participació dels estudiants. Contextualitza els coneixements i s'inscriu en el paradigma de la complexitat. Proposa una interacció continua entre la teoria i la pràctica, impulsant metodologies docents innovadores. Considera el subjecte en el centre de la construcció del coneixement i planteja escenaris alternatius de futur.

Aquestes característiques del model ACES van tenir un impacte apreciable en l'elaboració del document: "*Directrices para la incorporación de la Sostenibilidad en el currículum de los estudios universitarios*" que va aprovar la Conferencia de Rectors de les Universitats Espanyoles (CRUE) l'any 2005 i es va revisar l'any 2012, per orientar la incorporació de la sostenibilitat a la formació de tots els titulats universitaris.

La UdG forma part, i ha presidit, desde 2008 fins decembre de 2013, la *Comisión Sectorial de Calidad Ambiental, Desarrollo Sostenible y Prevención de Riesgos* (CADEP) de la Conferencia de Rectores de las Universidades Españolas (CRUE), actualment CRUE -Sostenibilidad.

Tambe ha presidit des de maig de 2010 fins gener de 2014 el *Grupo de Trabajo de Cooperación al Desarrollo de la Comisión de Internacionalización y Cooperación de las Universidades Españolas* (CICUE- CRUE) i des de finals de 2015 al 2016 el grup de treball de Sostenibilización Curricular.

Per altre banda, la UdG compta amb l'**Institut de Ciències de l'Educació (ICE)** que organitza la formació continua per la docència i la recerca del professorat de la universitat en totes les àrees de coneixement i amb el que col·laborem per avançar en la formació per a la sostenibilitat. En els anys que les universitats espanyoles vàrem iniciar el projecte de convergència europea dissenyant els estudis de grau i màster, la UdG va establir la competència per a la sostenibilitat com a competència transversal i va elaborar una guia orientativa pels docents i pels estudiants (2010).

També hem participat en l'elaboració del llibre blanc sobre Responsabilitat Social Universitaria, impulsat pel Ministeri d'Educació i coordinat per Margarita Barañano de la Universitat Complutense de Madrid, publicat l'any 2011: *Responsabilidad Social Universitaria y Desarrollo Sostenible*. Aquesta publicació enllaça l'experiència a l'entorn social i empresarial amb el desenvolupament sostenible i es un referent en el concepte de RSU a Espanya

Treballem en xarxes internacionals i l'any 2013 la directora del GRECA, Anna Maria Geli va ser elegida Advisor del Council de la xarxa Copernicus Alliance de universitats europees per a la Sostenibilitat.

No obstant els passos fets per les universitats catalanes i espanyoles per adequar estructures i línies de recerca en el marc del Desenvolupament Sostenible, la sensibilització i la formació per a la sostenibilitat del professorat universitari te encara molt camí per endavant. Daniella Tilbury (2007 i 2011) insisteix que "tot i que el coneixement sobre sostenibilitat augmenta a les universitats, els problemes ecològics, socials i econòmics son, cada vegada, més greus". L'objectiu principal que es plantegen els estudis superiors es, sens dubte, aconseguir que els titulats universitaris no només tinguin coneixements sinó també que estiguin preparats per l'acció i el compromís amb el canvi ambiental, social i econòmic. Per això, hem de millorar la docència universitària en sostenibilitat i, per aconseguir-ho, es necessari millorar la preparació del professorat.

3. El projecte UE4SD

Amb aquest propòsit, l'any 2013, la Universitat de Gloucestershire, en el marc de la Copernicus Alliance, va posar en marxa el projecte "*University Educators for Sustainable Development*" liderat per Daniella Tilbury, actualment rectora de la

Universitat de Gibraltar. Forman part del projecte 52 universitats de 33 països europeus i hi participen cinc universitats espanyoles: UAM, UAB, UPV, UGR i UdG.

Aquest projecte comença amb una anàlisi diagnòstica de la situació del professorat universitari europeu respecte a la sostenibilitat i publica el seu estudi *State of the Art Report. Mapping opportunities for developing Education for Sustainable Development competences in the UE4SD partner countries* (2014). L'any següent s'elabora un document *Leading Practice Publication* (2015), amb 15 casos èxit en innovació docent per a la sostenibilitat, que exposen diferents universitats europees, entre elles hi ha el cas de la CADEP com a xarxa de col·laboració entre les 60 universitats espanyoles que hi participen.

A partir de 2016 s'inicia la tercera i última fase del projecte UE4SD amb la posada en marxa d'un pla pilot del tercer objectiu del projecte: l'Academy. Despleguen aquest pla pilot les universitats espanyoles participants en el projecte, coordinades per la UAM. Es tracta de la creació d'una plataforma que aplegui recursos i processos d'èxit en formació per a la sostenibilitat del professorat universitari i que facilita el coneixement i l'intercanvi d'experiències de les universitats en el camí que seguim cap a la sostenibilitat.

Cadascuna de les 5 universitats espanyoles desenvolupa una acció per la formació del seu professorat amb iniciatives diferents: la UAB treballa un curs "on line" que es realitza a través d'una videoconferència, la UGR s'adreça als professors novells que inicien la seva trajectòria acadèmica, la UPV treballa projectes en els seus diferents campus i la UdG es proposa la formació per a la sostenibilitat de professors que voluntàriament estiguin interessats per aquest tema a través d'un seminari presencial que organitza l'ICE.

4. UdG-Iniciative

El seminari de formació es va realitzar el dia 15 de març de 2016. Hi van participar quinze professors de 6 facultats de les 9 que té la UdG, que són membres de 9 departaments diferents i amb diferent trajectòria acadèmica, la majoria d'ells amb contracte permanent amb la UdG i experiència en docència i recerca. Enginyers, economistes, químics, advocats, geògrafs, físics, pedagogs, especialistes en ciències ambientals i en didàctica.

El seminari es va desenvolupar amb metodologies de participació reflexiva i es va dividir en tres parts:

En primer lloc vàrem analitzar la situació de la sostenibilitat dels plans d'estudis en els que impartien docència els professors participants en el seminari. Les diferents experiències personals varen generar un debat en el que es va parlar de la competència transversal de sostenibilitat que la UdG té per a tots els plans d'estudis.

La segona sessió es va treballar sobre les competències que tenien els professors i les que haurien de tenir per treballar la sostenibilitat a les seves classes. Es va analitzar el

document de la Comissió de la OCDE “UNECE (2011) *Learning for the future: competences in Education for Sustainable Development*. El resultat va ser optimista perquè molts professors ja incorporen a la docència aspectes innovadors contemplats per la UNECE.

En tercer lloc, es va elaborar un document DAFO per recollir les Fortaleses, les Debilitats, les Oportunitats i les Amenaces del procés d’incorporar la sostenibilitat al curriculum dels estudis de la UdG

En els resultats del DAFO, destaquen com a aspectes positius:

- El suport institucional del vici-rector responsable de la sostenibilitat universitària
- La tradició de la UdG de sensibilitat i actuacions a favor de la sostenibilitat
- Comptar amb estructures institucionals que donen suport a la introducció de la sostenibilitat a la universitat: IMA i Oficina Verda
- També hem comptat amb el suport de l’ICE que, a partir del proper curs, incorpora la sostenibilitat a la formació dels coordinadors d’estudis i impulsa un grup d’innovació docent sobre Sostenibilitat Curricular
- Valorem com a fortlesa comptar amb el suport de l’Institut de Medi Ambient que anualment organitza la International Summer School of the Environment i aquest any dedica la seva XVI edició de l’ISSE al “*Desenvolupament professional del professorat universitari en Sostenibilitat*” els dies 22 i 23 de setembre de 2016. La plana web: www.udg.edu/isse2016

Respecte als aspectes negatius es pot subratllar:

- La dificultat d’ajustar les agendes institucionals i els moments previstos per la formació dels docents
- La precarietat laboral d’una part del professorat interessat en el tema
- L’escassetat de publicacions contrastades i reconegudes que facilitin la difusió dels progressos en aquest camp

Finalment ens vàrem centrar en unir les perspectives de la sostenibilitat de les diferents àrees de coneixement a través d’una visió multidisciplinar. Per aixó vam realitzar un exercici que permetia identificar i experimentar els diferents nivells d’interdisciplinarietat.

5. Avaluació i resultats de la iniciativa UdG

Es va fer una avaluació del seminari amb l’aplicació de dos enquestes: una de preguntes obertes, dissenyada pels formadors i l’altre de preguntes tancades que aplica l’Institut de Ciències de l’Educació a les seves activitats formatives. A l’enquesta de preguntes obertes vam recollir la demanda de continuar l’activitat formativa amb sessions periòdiques, en el format de grup.ICE d’Innovació Docent, que es posarà en marxa el

proper curs i a l'enquesta de preguntes tancades el resultat va ser 3,56 sobre 4 que es va considerar un molt bon resultat.

Entre les pautes suggerides pels participants podem destacar:

- Per aconseguir la transformació dels sistemes actuals no es suficient adaptar l'ensenyament i la recerca tradicionals a les propostes de la EDS, s'ha de fer una transformació profunda de la docència
- S'han d'aplicar les noves metodologies actives i participatives a les que els aprenents son participants i col·laboradors.
- S'han de mostrar casos d'èxit de institucions i centres educatius per ajudar a formar imatges positives i enfocaments que donen bons resultats
- Hem de treballar amb els estudiants per aprofundir el pensament sistèmic que ens permet relacionar les accions a curt termini i els resultats a llarg termini
- Les associacions promotores de canvi són bones aliades de les universitats perquè s'ha demostrat que impulsen canvis a les estructures socials
- No s'aconsegueix res sense la participació dels interessats.

6. Accions posteriors

Finalment, les accions que han sorgit com a conseqüència de la iniciativa UdG en el marc del "*University Educators for Sustainable Development*" (UE4SD) han estat nombroses i interessants:

- L'ICE de la UdG ens ha convidat a crear una xarxa d'Innovació Docent que treballi per implementar la Sostenibilitat en el currículum universitari de totes les titulacions
- Per la posada en marxa d'aquesta xarxa s'ha iniciat un TFG d'una estudiant de CCAA orientat a analitzar experiències d'èxit d'altres universitats que ens ajudin a definir els objectius d'aquesta xarxa.
- La col·laboració amb la Càtedra de RSU de la UdG, facilita el contacte amb la realitat social i empresarial. Durant la VII reunió de la **Red de Cátedras Santander de Responsabilidad Social (CRSU)** celebrada l mes de maig de 2016 a la UdG es compartiren els resultats de la iniciativa UdG per el proyecto UE4SD y es va fomentar la inclusió de la sostenibilitat com a línia de treball de la xarxa de Cátedras de Responsabilidad Social.
- També hem estat convidats a presentar els resultats del treball a Madrid en el curs d'estiu de RSU de la UCM el dia 4 de juliol de 2016 i a Barcelona, en el seminari de l'ACUP el dia 11 de juliol i estem invitats per la xarxa de Cooperació Universitària pel Desenvolupament (CUD) a València el dia 15 de setembre de 2016.

- Finalment, el mes de setembre d'aquest any, 2016, la UdG compartirà els resultats del projecte i proposarà de crear noves aliances entre les universitats de Catalunya per avançar cap a la sostenibilitat durant la XVI Escola Internacional d'Estiu de l'Institut de Medi Ambient de la UdG. Aquest institut de recerca anualment organitza la International Summer School of the Environment i aquest any dedica la seva XVI edició de l'ISSE al "*Desenvolupament professional del professorat universitari en Sostenibilitat*" els dies 22 i 23 de setembre de 2016. En aquesta ocasió, el programa gira entorn del projecte "*University Educators for Sustainable Development*" (UE4SD) i vindran a Girona la directora del projecte, Dra Daniella Tilbury i els responsables de les accions de les universitats espanyoles que hi participen. Des d'aquí convidem a tots els investigadors interessats en conèixer el projecte a visitar la plana web: www.udg.edu/isse2016 i a venir a Girona aquests dies.

7. Referències

Treaty on Higher Education (2012) (<http://hetreatyrio20.com>)

State of the Art Report (2014) UE4SD University Educators for Sustainable Development <http://www.UE4SD>

Leading Practice Publication (2015) UE4SD University Educators for Sustainable Development <http://www.UE4SD>

CADEP. (2012) Directrices para la introducción de la Sostenibilidad en el Currículum CRUE (<http://crue.org/sostenibilidad/>)

UNECE: United Nations Economic Commission for Europe (2012) <http://www.unece.org>

UNESCO (2016) <http://www.unesco.org/new/es/education/themes/leading-the-international-agenda/education-for-sustainable-development/>